

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2023-yil 3-son

VOLUME 3 / ISSUE 3 / 2023

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.3.3.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUNDARIJA

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY
HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ.
MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

**5 TOSHQULOV JO'RABOY O'RINBOYEVICH
MUHAMMADJONOV JASURBEK
JAHONGIR O'G'LI**

Qadimgi sharqda inson va fuqarolarning
tadbirkorlik bilan shug'ullanish huquqini
ta'minlashning huquqiy asoslari

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI.
TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA
HUQUQI.
XALQARO XUSUSIY HUQUQ

20 XODJAYEV BAXSHILLO KAMOLOVICH

O'zbekistonda sud pretsedenti: huquqiy
aniqlik va *stare decisis* doktrinas

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI.
HUQUQBUZARLIKLARNING
OLDINI OLISH.
KRIMINOLOGIYA. JINOYAT-
IJROIYA HUQUQI.

**26 HAYDAROV SHUHRATJON
DJUMAYEVICH**

Kasb yuzasidan o'z vazifalarini lozim darajada
bajarmaslik jinoyati tushunchasi va uning o'ziga
xos belgilari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI.
KRIMINALISTIKA,
TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA
SUD EKSPERTIZASI

**39 ATANIYAZOV JASURBEK
KURBANBAYEVICH**

Ish yuritishni rad etish yoki tugatishda
shaxsning vafot etganligi asosi: muammo va
yechimlar

**48 DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI
FANINING DARG‘ASI YOXUD
YURIDIK FANLAR DOKTORI,
PROFESSOR ZAYNIDDIN
MUXITDINOVICH ISLOMOV XOTIRASINI
YOD ETIB...**

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.jurisprudence.3.3./EXB08803>
UDC: 343.1(045)(575.1)

ISH YURITISHNI RAD ETISH YOKI TUGATISHDA SHAXSNING VAFOT ETGANLIGI ASOSI: MUAMMO VA YECHIMLAR

Ataniyazov Jasurbek Kurbanbayevich,

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti
Oliy ta'limdan keyingi ta'lim fakulteti doktoranti, kapitan
e-mail: jasurbekataniyazov91@gmail.com
ORCID: 0000-0003-39-53-3800

Annotatsiya. Ushbu maqolada shaxsning vafoti munosabati bilan ish yuritishni rad etish yoki tugatish bilan bog'liq protsessual muammolar va mazkur masalalarning huquqiy tartibga solish jihatlari tadqiq etilgan. Shuningdek, maqolada jinoyat ishi doirasida ayblanuvchi tariqasida jalb etilishi lozim bo'lgan shaxsning vafot etgan vaqtida protsessual maqomi qonunchilikda saqlanganligi, biroq tergovga qadar tekshiruv vaqtida va shaxsning gumon qilinuvchi sifatidagi maqomi bilan bog'liq protsessual davrda vafot etishi yuzasidan ishni hal etishning keyingi mexanizmi mavjud emasligi borasidagi muammolar va mavzuga oid huquqiy kolliziya, Fuqarolik sudlari tomonidan shaxslarni vafot etgan deb topishning huquqiy oqibatlari jinoyat-protsessual qonunchilikka tatbiq etilishi yuzasidan mavjud huquqiy bo'shliq ham nazariy, ham amaliy jihatdan o'rganilib, mazkur tahlillar yuzasidan qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha tegishli qonun va qonunosti hujjatlariga o'zgartirish va qo'shimchalar kiritish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan. Maqolada shaxslarning vafoti bilan bog'liq huquqiy oqibatlarning qonunchilikda aks etish holati va tahlili tizimli ravishda keltirilgan. Mavzuni yoritishda analiz, sintez, induksiya, deduksiya, qiyosiy-huquqiy tahlil kabi metodlar qo'llangan. Tadqiqot ishida ilg'or xorijiy tajriba, ilmiy-nazariy qarashlar va tergov hamda sud amaliyoti tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: vafot etganlik, jinoiy qilmishni sodir etgan shaxs, jinoyat ishini tugatish, rad etish, gumon qilinuvchining vafoti, yaqin qarindosh.

ОТКАЗ ИЛИ ПРЕКРАЩЕНИЕ ДЕЛОПРОИЗВОДСТВА В СВЯЗИ СО СМЕРТЬЮ ЛИЦА: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ

Атаниязов Жасурбек Курбанбаевич,

докторант факультета послевузовского образования
Университета общественной безопасности
Республики Узбекистан, капитан

Аннотация. В этой статье рассматриваются процессуальные проблемы, связанные с отказом или прекращением производства по делу в связи со смертью лица, а также аспекты правового регулирования этих вопросов. Также в статье рассматриваются проблемы, касающиеся того, что в законодательстве процессуальный статус лица, подлежащего привлечению в качестве обвиняемого в рамках уголовного дела, на момент его смерти сохранялся, но не существовало дальнейшего механизма разрешения дела о его смерти в ходе досудебного расследования, процессуального периода, связанного со статусом лица в качестве подозреваемого, а также рассматривается предмет правовой

коллизии. Существующий правовой пробел при применении гражданскими судами уголовно-процессуального законодательства по правовым последствиям признания лиц умершими изучен как теоретически, так и практически, по результатам анализа разработаны предложения по внесению изменений и дополнений в соответствующие законодательные и подзаконные акты по совершенствованию законодательства. Также в статье систематически приводится состояние и анализ отражения в законодательстве правовых последствий, связанных со смертью физических лиц. В исследовании использовались такие методы, как анализ, синтез, индукция, дедукция, сравнительно-правовой анализ. В исследовательской работе проанализирован передовой зарубежный опыт, научно-теоретические взгляды, следственная и судебная практика.

Ключевые слова: смерть, лицо, совершившее преступное деяние, прекращение уголовного дела, отказ, смерть подозреваемого, близкий родственник.

THE REASON FOR THE DEATH OF A PERSON IN CASE OF REFUSAL OR TERMINATION OF OFFICE WORK: PROBLEMS AND SOLUTIONS

Ataniyazov Jasurbek Kurbanbaevich⁶

University of Public Security of the Republic of Uzbekistan, Captain,
Doctoral student of the Faculty of Postgraduate Education

Abstract. This article discusses the procedural problems associated with the refusal or termination of proceedings in connection with the death of a person, as well as aspects of the legal regulation of these issues. The article also discusses the problems associated with the fact that the procedural status of the person to be brought as an accused in a criminal case was preserved in the legislation at the time of his death, but there was no further mechanism for resolving the case of his death during the pre-trial investigation and during the procedural period associated with the status of the person as a suspect and the subject of a legal conflict. The existing legal gap in the application by civil courts to the Criminal Procedure Legislation of the legal consequences of recognizing persons as deceased has been studied both theoretically and practically. According to this analysis, proposals have been developed for amendments and additions to the relevant legislative and by-laws to improve legislation. The article also systematically presents the state and analysis of the reflection in the legislation of the legal consequences associated with the deaths of individuals. The study used such methods as analysis, synthesis, induction, deduction, and comparative legal analysis. The research work analyzes advanced foreign experience, scientific and theoretical views, and investigative and judicial practice.

Keywords: death, a person who committed a criminal act, termination of a criminal case, refusal, death of a suspect, a close relative.

Kirish

Dunyoda jinoiy jazolarni liberallashtirish, aybsiz shaxslarni javobgarlikka tortmaslik va javobgarlikning muqarrarligini ta'minlash, inson sha'ni va qadr-qimmatini asrashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu jarayonlarda shaxslarning huquq va manfaatlarini himoya qilish, xususiy ayblovlari va dispozitivlik asosidagi jinoyat ishlarida

shaxslarni javobgarlikka tortmasdan turib tarbiyalash, jinoyat yo'liga adashib kirib qolgan shaxslarni tarbiyalashning insonparvarlik prinsiplari doirasidagi huquqiy normalarni joriy etish va bu borada tadqiqotlar olib borish muhim hisoblanadi.

Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2016-yil 1-noyabrda Andijon viloyati saylovchilari vakillari bilan uchrashuvdagi

nutqida aytib o'tganidek, "Yurtimizda barpo etilayotgan huquqiy-demokratik davlatda adolatsizlik bo'lishiga hech qachon yo'l qo'ymaymiz. Qonun va adolat himoyasi hokimiyatning barcha bo'g'inlari, eng avvalo, davlat boshqaruvi organlari, ayniqsa, huquqni muhofaza qilish idoralarining birinchi darajali vazifasi bo'lib, ayni paytda butun jamiyatimizning kuch va imkoniyatlarini shu yo'lda safarbar etish shart, deb hisoblaymiz" [1, 22-b].

Darhaqiqat, davlatimiz rahbari ta'kidlaganidek, qonun va adolat himoyasi davlat va jamiyatning samarali faoliyat olib borishida asosiy o'rin egallaydi hamda mazkur vazifa bevosita davlat nazoratida bo'lishi juda muhimdir.

Material va metodlar

Shaxslarning jinoiy qilmishlari bo'yicha ish yuritishni rad etish yoki tugatishda ularning vafoti bilan bog'liq hollarda jinoyat-protsessual muammolar mavjudligini kuzatishimiz mumkin.

Jumladan, amaldagi JPKning 84-moddasi birinchi qismi 3-bandiga muvofiq, basharti ayblanuvchi, sudlanuvchi vafot etgan bo'lsa, uning aybliligi to'g'risidagi masala hal etilmay jinoyat ishi tugatilishi belgilangan. Amaliyotda mazkur holatlar ko'plab uchrashi sababli bu boradagi muammolar ham o'ziga xoslik kasb etmoqda. Mazkur maqolada ish yuritishni rad etish yoki jinoyat ishini tugatish amaliyotida yuzaga kelayotgan muammolar tahlil qilingan. Mavzuni yoritishda qiyosiy-huquqiy tahlil, kuzatish, umumlashtirish, induksiya va deduksiya metodlari qo'llandi.

Tadqiqot natijalari

O'zbekiston Respublikasi IIV Tergov Departamenti va uning quyi bo'linmalari tomonidan 2017–2021-yillar davomida jami 1 829 ta jinoyat ishi ayblanuvchilarning vafot etganligi sababli tugatilgan [2]. Ya'ni sudlarda 269 ta jinoyat ishi va ularda jami 343 nafar vafot etgan sudlanuvchilarga nisbatan jinoyat ishlarini yuritish to'xtatilgan

[3]. Biroq amaliyotda gumon qilinuvchi yoki tergovga qadar tekshiruv davomida vafot etgan shaxslar bilan bog'liq holatlar yanada katta raqamlarni tashkil etmoqda. Bu esa, o'z navbatida, mazkur masalalarda qonunchilikni takomillashtirish zaruratini taqozo etmoqda.

S. Mahmudov [4, 100-115-b] va B. Murodovlarning [5, 82-b] ta'kidlashicha, JPKning 84-moddasi birinchi qismi 3-bandida ayblanuvchi va sudlanuvchidan tashqari gumon qilinuvchining ham qayd etilmaganligi amaliyotda turli tushunmovchiliklarga sabab bo'lmoqda. Kodeksning 84-moddasi birinchi qismi 3-bandida "ayblanuvchi" va "sudlanuvchi" bilan bir qatorda "gumon qilinuvchi" ham qayd etilishi amaliyotdagi muammolarni bartaraf etadi.

Yuqoridagi mualliflarning fikrlariga qo'shilgan holda shuni aytish mumkinki, haqiqatan ham, amaliyotdagi holatlar bevosita vaziyatdan kelib chiqib qaror qabul qilishni talab etganligi bois ko'p hollarda jinoyat-protsessual qonunchilikka mutanosib bo'lavermasligi Jinoyat-protsessual kodeksning qonuniylik prinsipiga ziddir. Biroq yuqoridagi olimlar o'z fikrlarida jinoyat ishi qo'zg'atilgach, ish yuritish davomida gumon qilinuvchining vafot etganligi holatini nazarda tutmoqdalar xolos. Ammo tergovga qadar tekshiruv davomida ham jinoyat subyekti sifatida jalb etilishi lozim bo'lgan shaxsning o'z joniga qasd qilganligi yoxud boshqa sabablarga ko'ra (yo'l-transport hodisasi vaqtida va h.k.) vafot etgan vaziyatlarda tergovga qadar tekshiruv yuzasidan qaror qabul qilish lozim bo'lganda, hech qanday maqomga ega bo'lmagan shaxsga nisbatan jinoyat ishini ayblilik masalasini hal etmay turib tugatish uchun qaror qabul qilinishi, albatta, jinoyat-protsessual qonunchilikka zid hisoblanadi.

Bu borada B. Murodov ham 84-moddaning birinchi qismi 3-bandida nafaqat "gumon qilinuvchi", balki "ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxs"ni ham aks ettirish lozimligini ta'kidlagan [5, 82-b].

Albatta, tergovga qadar tekshiruv – protsessual nuqtayi nazardan jinoyat ishi qo'zg'atilishi yoki ish qo'zg'atishni rad etish bilan yakunlanuvchi bosqich bo'lganligi sababli bunda shaxsni biron-bir maqomda e'tirof etishning imkoni yo'q. Shunday bo'lsa-da, jinoyat ishi bo'yicha tergov harakatlarini davom ettirish ham surishtiruv-tergov yuzasidan maqsadga muvofiq emas. Basharti tergovga qadar tekshiruv vaqtida kelgusida ayblanuvchi tariqasida jalb etilishi lozim bo'lgan shaxs vafot etgan taqdirda, uning mazkur maqomini JPKning 84-moddasi birinchi qismi 3-bandida mustahkamlash lozim. Bunda mazkur shaxsning aybi to'plangan tergovga qadar tekshiruv hujjatlari bilan to'liq o'z isbotini topishi ham muhim sanaladi, chunki marhumning qarindoshlari tomonidan ish rad etilishi yoki tugatilishi ustidan shikoyat qilish huquqi saqlanganligi bilan bir qatorda, surishtiruvchi va tergovchilar uchun ishni osongina hal etish borasida omil sifatida xizmat qilmasligi kerak.

Shaxsning vafoti munosabati bilan ish yuritishni rad etish yoki tugatishni huquqiy-protsessual tartibga soluvchi normalar o'rtasida kollizion tafovut ham kuza-tiladi. Chunonchi, JPKning 84-moddasi birinchi qismi 3-bandida faqatgina ayblanuvchi va sudlanuvchi vafot etgan taqdirdagina ishni ayblilik masalasini hal etmay turib tugatish mumkinligi belgilab qo'yilgan. JPKning 333-moddasida, 84-moddasi birinchi qismining 1, 3–8-bandlarida nazarda tutilgan holatlar aniqlangan taqdirda, tergovga qadar tekshiruvni amalga oshiruvchi organning mansabdor shaxsi, surishtiruvchi, tergovchi yoki prokuror jinoyat ishini qo'zg'atishni rad qilish to'g'risida qaror chiqarishi lozimligi belgilangan. Mantiqiy nuqtayi nazardan, yuqorida keltirib o'tganimizdek, tergovga qadar tekshiruv vaqtida mazkur vafot etgan shaxsning biron maqomi belgilanmaydi, buning imkoni ham yo'q. Ya'ni JPK talablarida shaxsni

faqatgina jinoyat ishi doirasidagina gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchi sifatida ishga jalb etish mumkin. Tergovga qadar tekshiruv vaqtida esa uning ijtimoiy xavfli qilmish sodir etganligi va kelgusida jinoyat ishi qo'zg'atilganidan so'ng ayblanuvchi tariqasida ishga jalb etilishini mantiqan anglasak-da, ushbu shaxsga hech bir maqomda bo'lmaganligi sababli protsessual choralar ko'rilmaydi.

JPKning 84-moddasi birinchi qismi 3-bandida faqatgina ayblanuvchi va sudlanuvchi maqomidagi shaxsning vafot etganligi holati ishni tugatishga asos sifatida belgilab qo'yilgan. Tergovga qadar tekshiruv natijasi bo'yicha esa bunday shaxsni ayblanuvchi tariqasida ishga jalb etishning imkoni yo'q, qolaversa, JPKning 333-moddasida jinoyat ishi qo'zg'atishni rad etish borasidagi holatlar tergovga qadar tekshiruv natijasi uchun nazarda tutilgan.

F.Y. Vasilyev o'z tadqiqotlarida Rossiya qonunchiligi nuqtayi nazaridan reabilitatsiya etilmaydigan asoslarga ko'ra jinoyat ishini qo'zg'atishni rad etish borasida, gumon qilinuvchi va ayblanuvchining vafot etganligi holati boshqa norma bilan xuddi shunday shaxslarning tergovga qadar tekshiruv davomida vafoti aks ettirilishi lozimligi, bunda ularning yaqin qarindoshlari qaror va hujjatlar bilan tanishtirilishi va qaror ustidan shikoyat qilish huquqi tushuntirilishi zarurligi, biroq ularning qarordan roziligini olish shartli ravishda belgilanishi maqsadga nomuvofiqligini bildirgan [6, 15-16, 20-b].

F.Yu. Vasilyevning fikrlariga qo'shilish mumkin, chunonchi, yaqin qarindoshlarning bu boradagi huquqlari tushuntirilishi yetarlidir. Ularning roziligini olish shart qilib belgilanishi surishtiruv va tergov jarayonida qiyinchiliklar va protsessual muddatlarning cho'zilishiga olib keladi.

S. Peretokin esa bunday shaxslar vafot etganda, ularga nisbatan reabilitatsiya etilmaydigan asoslarga ko'ra ishni tugatish,

ularning yaqin qarindoshlari roziliklarini olishning majburiy tartibi belgilab qo'yilishi lozimligini bildirgan [7, 13, 24-b].

S. Peretokinning fikrlari biroz mu-nozarali, chunki bu jarayonda vafot etgan shaxsning yaqin qarindoshlari uning "pok nomi"ni saqlab qolish motivida bo'lishi ta-biiy va bu sun'iy ravishda ishning cho'zilib ketishiga olib keladi. Vafot etgan shaxsning yaqin qarindoshlariga shunday qaror us-tidan shikoyat qilish huquqi tushuntirilishi va keyingi harakatlar mexanizmi qonun-chilik bilan belgilanishi, albatta, kifoya qiladi.

Bu borada surishtiruv va tergov idorala-rida xizmat olib boruvchi respondentlar o'r-tasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalariga ko'ra ham, ko'pchilik respondentlar gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchi tariqasida jalb etilishi lozim bo'lgan shaxs vafot etganda, ji-noyat ishini tugatish to'g'risida qaror qabul qilishdan oldin mazkur vafot etgan shaxs-ning yaqin qarindoshlaridan rozilik olish bo'yicha biror hujjat rasmiylashtirmaslikla-rini bildirib o'tdilar [8].

Bundan tashqari, O'zbekiston Respub-likasi Fuqarolik kodeksining 36-moddasida "Agar fuqaroning qayerda turganligi haqi-da uning yashash joyida uch yil mobayni-da ma'lumot bo'lmasa, basharti u o'lim xavf solib turgan yoki muayyan baxtsiz hodisadan halok bo'lgan deb taxmin qilish uchun asos bo'ladigan vaziyatlarda be-darak yo'qolgan bo'lib, uning qayerdaligi haqida olti oy mobaynida ma'lumotlar bo'lmasa, manfaatdor shaxslarning arizasi-ga muvofiq, sud uni vafot etgan deb e'lon qilishi mumkin.

Fuqaroni vafot etgan deb e'lon qilish bun-day fuqaroning huquq va burchlari borasi-da uning o'limi olib kelishi mumkin bo'lgan oqibatlarini vujudga keltiradi", deya belgilab qo'yilgan.

Mazkur fuqaroviy sud tomonidan shaxs-ni vafot etgan deb e'lon qilish to'g'risida-gi qarorning jinoyat-protsessual qonun-

chilikda aks etmaganligi bu borada huquqiy bo'shliq mavjudligidan dalolatdir. Huquq nazariyasiga ko'ra va amaliyot nuqtayi nazaridan "qonunda nimaiki taqiqlanmagan bo'lsa, ruxsat berilishi" [9, 193-b.] tamoyi-liga ko'ra, ish yuritilganligi bois fuqarolik va fuqarolik protsessual qonunchilikda-gi shaxsni vafot etgan deb e'lon qilish bi-lan bog'liq munosabatlar jinoyat-protses-sual qonunchiligiga tatbiq etilmoqda. Biroq shaxsning fuqaroviy sud tomonidan vafot etgan deb e'lon qilinishi uning vafotining faktik ekanligini anglatmaydi va bu ba'zi shaxslarning osongina jinoiy ta'qibdan qu-tulib ketishiga imkon beradi.

Qolaversa, O'zbekiston Respublikasi "Sudlar to'g'risida"gi qonunining 10-mod-dasiga asosan, "Qonuniy kuchga kirgan sud hujjatlari barcha davlat organlari, jamoat birlashmalari, korxonalar, muassasalar va tashkilotlar, mansabdor shaxslar, fuqarolar uchun majburiydir hamda O'zbekiston Res-publikasining butun hududida ijro etilishi shart".

Ilg'or xorijiy davlatlarning protsessual qonunchiligida bu borada belgilangan qoi-dalarga nazar tashlasak, Rossiya Federat-siyasi JPKning 24-moddasi birinchi qismi 4-bandida gumon qilinuvchi va ayblanuv-chi vafot etgan taqdirda, unga nisbatan yuritilgan tergovga qadar tekshiruv va ji-noyat ishi hamda jinoiy ta'qib tugatilishi belgilangan bo'lib, istisno tariqasida va-fot etgan shaxsning reabilitatsiya qilinishi lozim bo'lgan hollarda bunday ishlarning tugatilishiga yo'l qo'yilmasligi mustahkam-lab qo'yilgan. Bunday murojaatlarni vafot etgan shaxsning yaqin qarindoshlari, qa-rindoshlari yoki unga yaqin bo'lgan bosh-qa shaxslar berishi mumkinligi belgilangan [10].

Rossiya Federatsiyasi JPKning yuqorida nazarda tutilgan normasi faqatgina tergov-ga qadar tekshiruv, jinoiy ta'qib va jinoyat ishi tugatilishi borasida vakolat berishini inobatga olgan holda, sudlanuvchi maqomi

kiritilmagan, deb o'ylaymiz, biroq mazkur JPK sud ishi tugatilishining alohida asoslarini nazarda tutmaganligi bois bu bo'shliq tushu-narsizdir.

Ozarbayjon JPK 39-moddasi 39.1.5-ban-dida jinoyat qonunchiligida nazarda tutil-gan qilmishni sodir etgan shaxs mazkur qilmishni sodir etganidan so'ng vafot etsa, barcha jinoiy ta'qib, tergovga qadar tekshi-ruv va jinoyat ishi tugatilishi belgilangan. Bunda vafot etgan shaxsning reabilitatsiya qilinishi lozim bo'lgan hollarda qo'llanil-masligi istisno tariqasida belgilab qo'yilgan [11].

Ozarbayjon JPKda mazkur masala boshqa davlatlarning jinoyat-protsessual qonunchiligiga qaraganda o'zgacharoq us-lubda hal etilgan, ya'ni unda shaxsning bi-ror maqomi ko'rsatilmaganligi, yanada aniqroq aytganda, jinoiy qilmish sodir et-gan shaxs vafot etsa, bunday ishlarni rad etishi yoki tugatilishi belgilangan. Albat-ta, normaning bunday sodda va tushunarli belgilanishi sud va tergov amaliyoti uchun ham qulayliklar beradi.

Ozarbayjon kabi Armaniston Respublikasi JPKning 35-moddasi birinchi qismi 10-ban-dida ham xuddi shu kabi vafot etgan shaxsning gumonlanuvchi yoki sudlanuvchi maqomi belgilanmagan. Biroq Armaniston Respub-likasi JPKda Fuqarolik protsessual kodeksida belgilangan tartibda shaxs vafot etgan deb topilgan hollarda, bu qoidaga rioya etilmasli-gi, ya'ni ish yuritilishi rad etilmasligi yoki tugatilmasligi, bunday hollarda faqat Bosh prokuror qaror qilishga vakolatli ekanligi bel-gilab qo'yilgan [12].

Gruziya JPKning 105-moddasi ikkinchi qismi "v" bandida [13], Yaponiya JPKning 339-moddasi 4-bandida [14], Birlashgan Arab Amirliklari JPKning 20-moddasi bi-rinchi qismida [15], Saudiya Arabistoni JPKning 22-moddasi birinchi qismi 4-ban-dida [16] faqatgina ayblanuvchi vafot etgan taqdirda, jinoiy ta'qib va jinoyat ishi tugati-lishi mumkinligi belgilangan.

Janubiy Koreya [17] va Estoniya [18]da bu borada o'zgacharoq tajriba shakllangan bo'lib, unga ko'ra, Koreya JPKning 328-mod-dasi birinchi qismi 2-bandida javobgarining vafot etishi va Estoniya JPKning 199-mod-dasi birinchi qismi 4-bandida gumonlanuv-chi va ayblanuvchining vafot etishi hamda har ikki davlatda yuridik shaxsning tugatili-shi jinoiy ta'qibning bekor qilinishiga sabab bo'ladi.

Mamlakatimizda bu boradagi masa-lalarning Janubiy Koreya, Ozarbayjon yoki Armaniston Respublikalari JPKlari-da belgilanganligi kabi javobgar yoki qil-mishni sodir etgan shaxsning vafoti mu-nosabati bilan yuritilgan tergovga qadar tekshiruv yoki jinoyat ishini tugatish borasida qoidalar milliy jinoyat-protses-sual qonunchiligimizda aks etishi quyi-dagi natijalarni berishi mumkinligi bilan izohlanadi.

Tadqiqot natijalari tahlili

Birinchidan, bugungi kunda JPKning 84-moddasi birinchi qismi 3-bandida faqat-gina ayblanuvchi va sudlanuvchining vafot etganligi sababligina jinoyat ishini tugatish mumkin va bu o'z o'rnida jinoyat ishlariga qaraganda bir necha barobarga ko'p bo'lgan tergovga qadar tekshiruv hujjatlari bo'yicha qabul qilinishi mumkin bo'lgan qarorlarni qonuniy asos bilan ta'minlaydi. Ya'ni JPK-ning 84-moddasiga mazkur tergovga qadar tekshiruvda jinoiy javobgar bo'lishi lozim bo'lgan shaxsning vafot etganligi asosi-ning qo'shilishi shu bandga ko'ra jinoyat ishi qo'zg'atishni rad etish imkonini bera-di. Shu bilan birga, bugungi kunda JPKning 333-moddasi va 84-moddasi o'rtasida vu-judga kelayotgan mantiqiy-kollizion holatni ham bartaraf etadi.

Ikkinchidan, surishtiruv-tergov amali-yotiga muvofiq, odatda, jinoyat ishi qo'z-g'atilgach, javobgar bo'lishi lozim bo'lgan shaxslar mansabdor shaxslar tomonidan gumon qilinuvchi tariqasida ishga jalb etila-di va barcha dalillar bilan to'liq o'z tasdig'ini

topmaguniga qadar shaxsga ayb e'lon qilinmaydi. Bu davrda gumon qilinuvchining vafot etishi surishtiruvchi va tergovchilarga protsessual qiyinchiliklar tug'diradi. Bunday vaziyatdan chiqish uchun esa sun'iy ravishda protsessual qarorlar, ya'ni sirdan ayb e'lon qilish yoxud gumon qilinuvchiga nisbatan ishni tugatish haqidagi qaror asosida xatolarga yo'l qo'yilishi holatlarining oldi olinadi.

Uchinchidan, odatda ijtimoiy xavfli qilmish sodir etgan shaxsning vafoti uning yaqin qarindoshlari uchun qayg'uli kechayotgan bir vaqtda, unga nisbatan ayb e'lon qilish uchun dalillar to'plash maqsadida ushbu holatga qayta va qayta urg'u berilishi yoki yaqin qarindoshlardan tushuntirishlar olish uchun huquqni muhofaza qiluvchi organlarga chaqirtirilishi ularning davlat olib borayotgan jinoiy-huquqiy siyosatga bo'lgan ishonchi susayishi holatlarining oldi olinadi.

To'rtinchidan, JPKda mazkur ayblanuvchi va sudlanuvchi maqomidagi shaxslarning vafot etganligining fuqaroviy sudlar tomonidan e'lon qilinishi masalasi yoritilmaganligi sababli JPKda fuqaroviy sudlar tomonidan shaxsning vafot etgan deb topilgan qarorlarning tan olinishi yoki olinmaslining belgilanishi mazkur masaladagi huquqiy bo'shliqni bartaraf etadi.

Xulosalar

Muqaddam ilmiy jurnallarda e'lon qilingan maqolalarimizda JPKning 83–84-moddalari nomlanishi va ushbu normalarning mazkur munosabatlarga oid ijtimoiy munosabatlarni qamrab olishi bo'yicha muammolarga batafsil to'xtalib o'tganligimiz va ularning huquqiy yechimi yuzasidan o'z takliflarimizni berganligimiz bois quyida ish yuritishni istisno qiluvchi holatlarning yagona normada aks etishi nazarda tutilgan [19, 165-173-b., 20, 132-141-b., 21, 126-135-b].

Yuqoridagilarga xulosa qilib, quyidagi takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq.

"84-modda. Jinoyatga oid ishlarni yuritishni rad etish va tugatish asoslari

Jinoyatga oid ishlar quyidagi hollarda rad etilishi yoki tugatilishi lozim, agar:

9) *jinoiy qilmishni sodir etgan shaxs, gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, sudlanuvchi vafot etgan bo'lsa; shuningdek, Fuqarolik protsessual kodeksida belgilangan tartibda fuqarolik sudi tomonidan shaxs vafot etgan deb topilgan bo'lsa, jinoyat ishini tugatish prokurorning roziligi asosida amalga oshiriladi*".

"463-modda. Ayblov hukmi chiqarish asoslari

Ikkinchi qismi 5-bandi, ya'ni:

Sud quyidagi hollarda jazodan ozod qilib, ayblov hukmini chiqaradi, bosharti:

5) *hukm chiqarish vaqtigacha sudlanuvchi vafot etgan bo'lsa yoki Fuqarolik protsessual kodeksida belgilangan tartibda fuqarolik sudi tomonidan shaxs vafot etgan deb topilgan hollarda*".

Yuqoridagi qonun hujjatlariga kiritilishi lozim deb topilgan o'zgartirishlar, avvalo, bu boradagi ishlarni huquqiy tartibga solishga yordam bersa, ikkinchi tomondan, fuqarolarning ayb uchun javobgarlik bilan bir qatorda, insonparvarlik prinsipining qonunlar va fuqarolar ongiga yanada chuqur kirib borishiga sabab bo'ladi. Qolaversa, tadqiqot davomida olib borilgan so'rov natijalariga ko'ra, 62 % surishtiruvchi, tergovchi, amaliyotchi va huquqshunoslardan iborat respondentlar JPKda tergovga qadar tekshiruv vaqtida ijtimoiy xavfli qilmishni sodir etgan shaxs va jinoyat ishini tergov qilish vaqtida gumon qilinuvchining vafot etganligi holati qonunchilikda aks etishi muhim ekanligini e'tirof etishdi [8].

REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz [We will build our great future together with our brave and noble people]. Speech at the meeting with voters of Andijan region on November 1, 2016. Tashkent, Uzbekistan, 2017, p. 22.
2. Reference No. 1645 of the Investigative Department of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan dated 21.03.2022 No. 18/2509. 28.03.2022.
3. Reference of the Supreme Court of the Republic of Uzbekistan dated 11.05.2022 07/13-4853-150- reference number No. 2922. 15.05.2022.
4. Mahmudov S.A. Ayblilik to'g'risidagi masalani hal qilmay turib jinoyat ishini tugatishning ayrim jihatlarlari [Some aspects of ending a criminal case without resolving an issue of guilt]. Lawyer herald, 2020, no. 6, pp. 110–115.
5. Murodov B.B. Jinoyat ishini tugatish: nazariya va amaliyot [Termination of a criminal case: theory and practice]. Tashkent, 2015, p. 86.
6. Vasil'ev F.Yu. Institut otkaza v vozbuzhdenii ugolovnogo dela [Institute of refusal to initiate criminal proceedings]. Abstract of PhD thesis. St. Petersburg, 2016, pp. 15–16.
7. Peretokin S.N. Ohkrana prav i svobod cheloveka i grazhdanina pri prekrashhenii ugolovnogo dela [Protection of human and civil rights and freedoms upon termination of a criminal case]. Abstract of PhD thesis. Moscow, 2006. pp 13–24.
8. Tadqiqot ishi doirasida olib borilgan surishtiruvchi, tergovchi, amaliyotchi va huquqshunoslardan iborat respondentlar jamoasi o'rtasidagi so'rov natijalari [The results of a survey among a team of respondents, consisting of an inquiry officer, investigator, practitioner and lawyers, carried out within the framework of the research work].
9. Muhammadiyev A.A. Fuqarolik huquqi tamoyillarining nazariy va amaliy muammolari [Theoretical and practical problems of the principles of civil law]. Tashkent, 2010, p 193.
10. The Criminal Procedure Code of the Russian Federation (dated December 18, 2001);
11. Criminal Procedure Code of the Republic of Azerbaijan. Approved by the Law of the Republic of Azerbaijan No. 907-IQ dated July 14, 2000. Article 39.
12. Criminal Procedure Code of the Republic of Armenia No. ZR-248 of September 1, 1998. Article 35.
13. Criminal Procedure Code of Georgia General Session Section I Criminal Procedure Legislation and Principles of Tbilisi. October 9, 2009, no. 1772-IIc rm art.105.
14. Japanese criminal-prosensual code – Keydzi-sashe-Ho, 1948, July 10, no. 131 Article 339.
15. Ugolovno-protsessual'noye pravo OAE. Osnovnyye polozheniya stat'ey 20-21 [Criminal Procedure law of the UAE. Main provisions article 20-21].
16. Criminal Procedure Law – Saudi Arabia Criminal Procedure Law Royal Decree, 2001, October 16, no. (M/39). Article 22.
17. Criminal Procedure Act of South Korea – Hansa-son-biop, 1954, September 23, no. 341 Article 328.
18. The Criminal Procedure Code of Estonia. Adopted on 12.02.2003 RT I 2003, 27, 166 Entered into force on 01.07.2004. Article 199. Circumstances precluding criminal proceedings.
19. Ataniyazov J.K. Problems of legal regulation of circumstances excluding proceedings in the case. Jurisprudence. 2022, no. 5, pp. 165–173.
20. Ataniyazov J.K. Problems of exemption of persons from criminal liability due to active repentance in consent. Review of Law Sciences. 2022, no. 4, pp. 132–141.

21. Ataniyazov J.K. Some aspects of protecting the rights and interests of persons in case of refusal to initiate or terminate a criminal case. Jurisprudence. 2023, no. 1, pp. 126–135. DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.3.1./HKEW7923

22. The Criminal Procedure Code of the People's Republic of China, Ad. at the 2nd session of the National People's Congress of the Fifth Convocation, 1979, July 1. art.24.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2023-YIL 3-SON

VOLUME 3 / ISSUE 3 / 2023

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.3.3.

BOSH MUHARRIR:

Xodjayev Baxshillo Kamolovich

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, y. f. d., dotsent

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ikrom Ergashev

Ilmiy boshqarma boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Mas'ul muharrir: N. Ramazonov

Muharrirlar: Sh. Jahonov, Y. Mahmudov, Y. Yarmolik,
F. Muhammadiyeva, Sh. Yusupova

Musahhih: M. Patillayeva

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Veb-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387.

Jurnal 26.06.2023-yilda tipografiyaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4. Shartli 5,81 b.t. Adadi: 100.

Buyurtma raqami: 35.

TDYU tipografiyasida chop etildi.